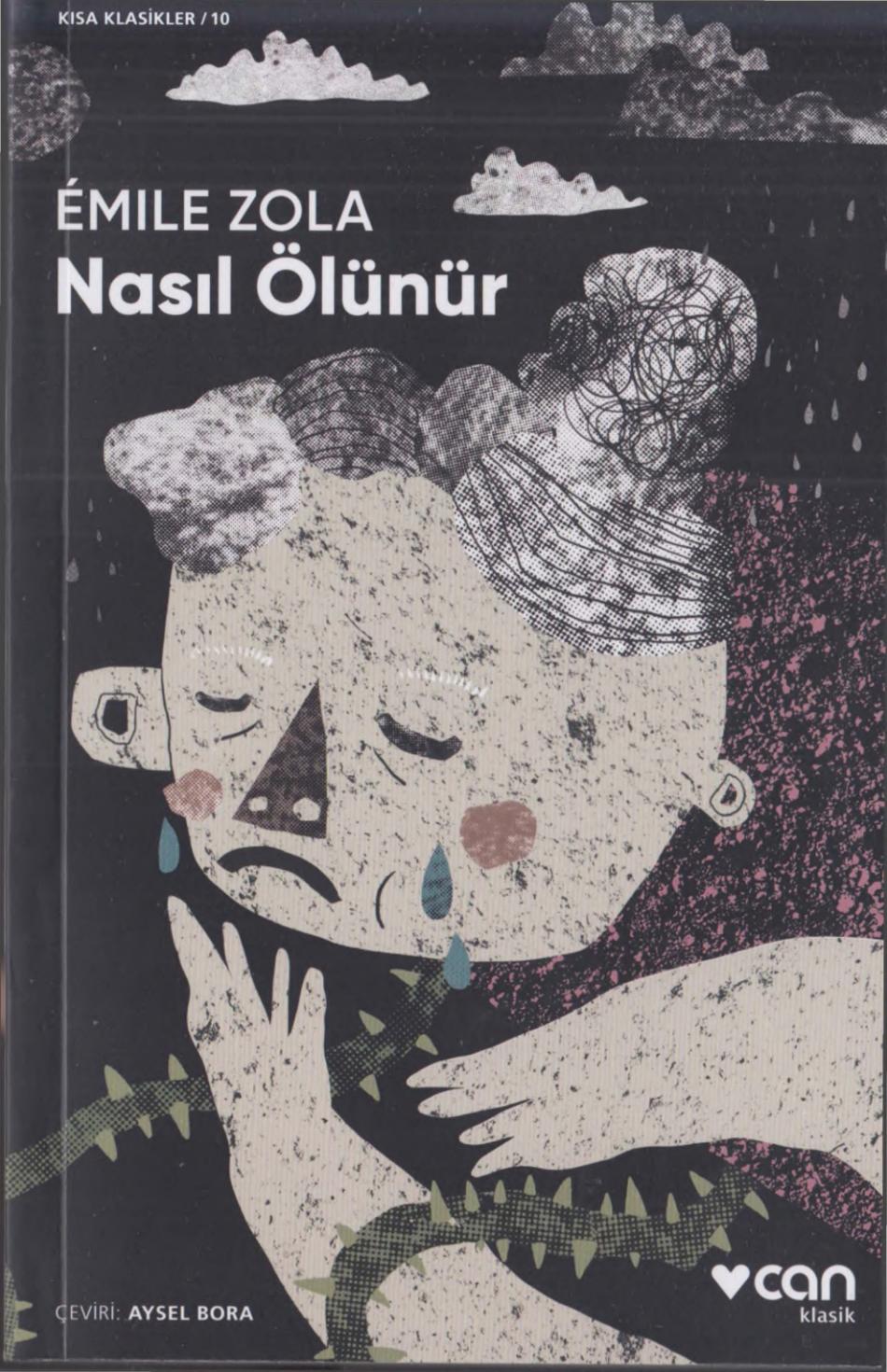
KISA KLASİKLER / 10

ÉMILE ZOLA

Nasıl Ölünür

ÇEVİRİ: AYSEL BORA

can klasik

Can Klasik

Nasıl Ölünür, Emile Zola
Fransızca aslından çeviren: Aysel Bora
Comment on meurt
İlk baskı: Editions Charpentier
Bu çeviride kaynak alınan baskı: Editions Charpentier, 1883
© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı i i olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2019
7. basım: Nisan 2021, İstanbul
Bu kitabın 7. baskısı 5 000 adet yapılmıştır.

Di i editörü: Ayça Sezen
Düzelti: Mert Tokur
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Proje asistanı: Seda Yüksel
Kapak illüstrasyonu: Tuğçe Barka (instagram.com/kid.bug)

Baskı ve cilt: Arı Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 44009

ISBN 978-975-07-4107-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

ÉMILE ZOLA
NASIL ÖLÜNÜR

ÖYKÜ

Fransızca aslından çeviren

Aysel Bora

can

Émile Zola'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Nana, 1984
Suçluyorum, 2007
Germinal, 2011

EMILE ZOLA, 1840'ta Paris'te doğdu. Çeşitli dergilere makaleler verdi, öyküler yazdı. Kendi yaşamından yola çıkarak yazdığı, çirkinliklerin açıkça anlatıldığı ilk romanı *La Confession de Claude* (Claud' un İtirafları), yalnızca halkın dikkatini çekmekle kalmadı, polisin ve Hachette'in tepkisiyle karşılaştı. Bunun üzerine yayınevinden ayrılarak serbest gazetecilikle geçinmeye başladı. 1867'de *Thérèse Raquin*'i yayımladıktan sonra, Balzac'ın *İnsanlık Komedyası*'na benzer bir dizi roman yazmayı kararlaştırdı. Bu diziden 1877'de çıkan *Meyhane*, Zola'nın en çok satan yazarlar arasına girmesini sağladı. Dizinin en ünlü romanları ise, *Nana* ile *Germinal* oldu. Edebiyatta doğalcılığın kurucusu olarak kabul edilen Zola, 1902'de evinde karbonmonoksit gazından zehirlenerek öldü.

AYSEL BORA, 1943'te İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra *Meydan Larousse* ansiklopedisinin çevirmen kadrosunda görev aldı. Bugüne değin, aralarında Jean-Paul Sartre'ın *Aydınlar Üzerine*, Georges Simenon'un *Hollanda'da Bir Ev*, Amin Maalouf'un *Ölümcül Kimlikler*, Nathalie Sarraute'un *Şimdi* ve *Açınız* adlı yapıtlarının da bulunduğu pek çok kitabı dilimize kazandırdı.

I

Kont de Vertueil elli beş yaşındaydı. Kendisi Fransa'nın en ünlü ailelerinden birine mensuptu ve büyük bir servete sahipti. Hükümete burun kıvırarak canının istediği şeylerle meşgul olabilmişti, ciddi dergilere yazdığı makaleler sayesinde Manevi ve Siyasi Bilimler Akademisi'ne kabul edilmiş, iş hayatına atılmış, art arda tarıma, hayvancılığa, güzel sanatlara merak sarmıştı. Hatta bir ara milletvekili bile olup ateşli muhalefetiyle kendini göstermişti.

Kontes Mathilde de Vertueil kırk altı yaşındaydı. Kendisinden hâlâ Paris'in en alımlı sarışını diye bahsedilir. Yıllar tenini soldurmuş gibiydi. Eskiden biraz zayıftı: Şimdiyse yaş aldıkça omuzları yumuşacık parlak bir meyvenin yuvarlak hatlarını almıştı. Hiç bu kadar güzel olmamıştı. Altın rengi saçları ve ipeksi gerdanıyla bir salona girdiğinde, sanki bir yıldız doğar, yirmilerindeki kadınlar onu kıskanırdı.

Kontla kontesin evliliği, hakkında hiç konuşulmayan evliliklerden biriydi. Kendi çevrelerinde çoğu zaman nasıl evlenilirse öyle evlenmişlerdi. Hatta altı yıl boyunca birlikte mutlu mesut yaşadıkları söylenirdi. Şimdi teğmen olan Roger isimli oğullarıyla, geçen yıl danıştay üyesi yüksek devlet memuru M. de Bussac'la evlendirdikleri Blanche isimli kızları o dönemde doğmuştu. Çifti bir arada tu-

tan çocukları olmuştu. Yıllardır birbirlerinden kopuk olmalarına rağmen iyi birer dost olarak kalmışlardı, bu dostluğun zemininde büyük bir bencillik yatıyordu. Birbirlerine danışırlar, insanların karşısında birbirlerine mükemmel davranır ama hemen arkasından dairelerine kapanıp yakın dostlarını keyiflerince ağırlarlardı.

Bir gece Mathilde bir balodan eve sabaha karşı ikiye doğru döndü. Oda hizmetçisi soyunmasına yardım etti; sonra tam çekilecekken, "Kont hazretleri bu akşam biraz rahatsızdı," dedi.

Kontes, yarı uykulu bir halde tembel tembel başını çevirdi.

"Aa, öyle mi!" diye mırıldandı.

Yatağına uzandı ve, "Yarın beni saat dokuzda uyandırın, terzim gelecek," diye ekledi.

Ertesi gün kahvaltıda kont görünmeyince, kontes önce onu sordu, sonra yanına çıkmaya karar verdi. Onu yatağında çok solgun, fazlasıyla derli toplu bir halde yatarken buldu. Üç doktor gelmişti bile, alçak sesle konuşuyor reçeteler yazıyorlardı; akşam tekrar uğrayacaklardı. Hastaya bakan iki hizmetçi hiç ses çıkarmadan ciddi bir edayla hareket ediyor, topuklarıyla halıda ses yapmamaya çalışıyordu. Büyük yatak odası buz gibi bir ciddiyet içinde uyuşup kalmıştı; ortada ne yere atılmış bir çamaşır vardı ne de bir eşyanın yeri değiştirilmişti. Bu temiz ve vakur, ziyaretçileri bekleyen teşrifatçı bir hastalıktı.

"Rahatsız mısınız, dostum?" diye sordu kontes içeri girerken.

Kont gülümsemek için kendini zorladı.

"Oh! Biraz yorgunum sadece," diye karşılık verdi. "Tek ihtiyacım dinlenmek... Zahmet edip geldiğiniz için teşekkür ederim."

Aradan iki gün geçti. Yatak odası vakarını koruyordu; her şey yerli yerindeydi, ilaç şişeleri mobilyaları leke-

lemeden ortadan kaldırılıyordu. Hizmetkârların tıraşlı yüzlerinden bir bıkkınlık duygusu dahi okunmuyordu. Ancak kont ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu biliyordu; hekimlerden gerçeği söylemelerini istemiş ve tek bir şikâyette dahi bulunmadan onların işlerini yapmalarına izin vermişti. Kont vaktinin büyük bir bölümünü gözleri kapalı olarak geçiriyor ya da yalnızlığını düşünürmüş gibi karşısındaki sabit bir noktaya bakıyordu.

Kontes çevresine kocasının rahatsız olduğunu söyledi. Yaşam tarzında hiçbir değişiklik yapmadı, yedi, içti, uyudu, canı isteyince gezintiye çıktı. Sabah akşam, bizzat kontun yanına gidip ona nasıl olduğunu sordu.

"Eee? Daha iyicesiniz ya, dostum?"

"Elbette, çok daha iyiyim, teşekkür ederim sevgili Mathilde."

"Eğer isterseniz, yanınızda kalırım."

"Hayır, gereği yok. Julien ile François yeterli... Ne diye sizi yoralım?"

Birbirlerini anlıyorlardı, ayrı ayrı yaşamışlardı ve ayrı ayrı ölmek istiyorlardı. Kont bencilliğin buruk hazzını yaşıyor, ölüm döşeğinde etrafında o sıkıcı keder komedilerini yaşamadan tek başına göçüp gitmek istiyordu. Son anda baş başa kalmanın nahoşluğunu hem kendisi hem de kontes için mümkün olduğunca kısaltıyordu. Kimseyi rahatsız etmek, tiksindirmek istemeyen yüksek çevreden bir adam olarak son arzusu uygun biçimde göçüp gitmekti.

Ancak bir akşam nefes alamaz hale geldi, sabaha çıkamayacağını biliyordu. Bunun üzerine kontes her akşam yaptığı gibi ziyaretine geldiğinde son bir kez gülümsemeyi başararak şöyle dedi:

"Dışarı çıkmayın... Kendimi iyi hissetmiyorum."

Karısının insanların diline düşmesine engel olmak istiyordu. Zaten kontes de bu teklifi bekliyordu. Bunun üzerine kocasının odasına yerleşti. Hekimler can çekiş-

mekte olan hastanın başından ayrılmıyorlardı. İki hizmetkâr aynı sessiz gayretle görevlerini yapıyorlardı. Çocuklara haber verildi, Roger ve Blanche yatağın kenarında annelerinin yanındaki yerlerini aldılar. Diğer akrabalar bitişik odaya yerleşti. Gece ciddi bir bekleyiş içinde böylece geçti. Sabah son dinî vecibeler yerine getirildi, kont herkesin huzurunda komünyonunu gerçekleştirerek dinine son bir destek verdi. Tören tamamlanmıştı, artık ölebilirdi.

Ama kontun hiç de acelesi yoktu, ıstıraplı ve gürültülü bir ölümden kaçmak istercesine gücüne yeniden kavuşmuş gibiydi. Asık suratlı geniş odada nefesi ancak bozuk bir duvar saatinin çatlak sesi gibi çıkıyordu. Ölmekte olan, iyi yetiştirilmiş bir adamdı. Karısına ve çocuklarına sarıldığı sırada onları itti, duvara doğru dönerek yatağa düştü ve tek başına öldü.

Bunun üzerine doktorlardan biri eğildi, ölünün gözlerini kapattı. Sonra alçak sesle, "Tamam, bitti," dedi.

Sessizliğin içinde iç çekişler ve gözyaşları yükseldi. Kontes, Roger ve Blanche diz çöktü. Birleştirdikleri ellerinin arkasında ağladılar; yüzleri görünmüyordu. Daha sonra iki çocuk, kapının eşiğinde umutsuzluğunu göze sokmak isteyerek son bir hıçkırıkla sarsılan annelerini alıp götürdü. O andan itibaren, ölü artık cenaze işlerine aitti.

Hekimler sırtlarını kamburlaştırarak ve hafiften üzgün bir ifade takınarak gittiler. Ölünün başında beklemesi için bölge kilisesinden bir papaz çağrıldı. İki hizmetkâr sandalyelerinde dimdik ve vakur bir ifadeyle otururak bu papazla birlikte odada kaldılar; hizmetlerinin beklenen sonuydu bu. Bir tanesi bir mobilyanın üstünde unutulan kaşığı fark etti; ayağa kalktı, odadaki güzel düzen bozulmasın diye onu el çabukluğuyla cebine attı.

Aşağıdan, büyük salondan çekiç sesleri duyuldu; döşemeciler odayı bir şapele dönüştürüyorlardı. Bütün gün tahnitle uğraşıldı; kapılar kapatıldı, tahnitçi yardımcıla-

rıyla yalnız kaldı. Ertesi gün aşağı indirip sergilediklerinde kont giyimli vaziyetteydi, yüzüne bir gençlik terütazeliği gelmişti.

Cenaze sabahı saat dokuzdan itibaren konak mırıl mırıl seslerle doldu. Müteveffanın oğlu ve damadı giriş katındaki bir salonda kalabalığı karşıladı; saygıyla eğildiler, kederli insanların sessiz nezaketini elden bırakmadılar. Bütün yüksek tabaka oradaydı; asiller, ordu, devlet erkânı, senatörlere ve akademi üyelerine kadar herkes.

Nihayet saat onda cenaze alayı kiliseye gitmek üzere yola çıktı. Cenaze arabası tüylerle süslenmiş, gümüş saçaklı örtülerle kaplanmış, birinci sınıf bir arabaydı. Tabut örtüsünün kordonlarını bir mareşal, müteveffanın eski dostu bir dük, eski bir bakan ve bir akademi üyesi tutuyordu. Roger de Vertueil ve M. de Bussac cenaze alayının başını çekiyordu. Alay arkadan geliyordu, siyah kravatları siyah eldivenleriyle hepsi de toz toprak içinde nefes nefese kalmış ve yolunu şaşırmış bir sürünün boğuk ayak sesleriyle yürüyen önemli şahıslardan oluşan bir insan dalgası.

Hareketlenen mahalleli pencerelere üşüşmüştü; kaldırımlarda insanlar sıraya dizilmiş, şapkalarını çıkarıp başlarını sallayarak bu şanlı şerefli cenaze arabasının geçişini seyrediyordu. Trafik, neredeyse hepsi de boş arabalardan oluşan cenaze konvoyu yüzünden tıkanmıştı; posta arabaları, atlı arabalar kavşaklarda yığılmıştı; arabacıların küfürleri ve kamçıların şakırtıları duyuluyordu. Bütün bu süre zarfında evde kalan Kontes de Vertueil ağlamaktan perişan olduğunu söyleterek dairesine kapanmıştı. Bir koltuğa uzanmış, rahatlamış bir halde kemerinin püsküllüyle oynayarak hülyalı hülyalı tavana bakıyordu.

Kilisedeki tören iki saate yakın sürdü. Bütün bir ruhban takımı sabahtan beri ayaktaydı, ortalık beyaz üstlükleriyle telaşlı telaşlı koşuşturan, emirler yağdıran, alınla-

rındaki teri kurulayıp çınlayan bir sesle gürültülü gürültülü burunlarını silen papazlardan geçilmiyordu. Siyahlarla kaplanan sahında bir katafalk pırıl pırıl parlıyordu. Cenaze alayı nihayet yerleşti; kadınlar solda erkekler sağdaydı; orglardan ağıtlar döküldü, kilise şarkıcıları boğuk boğuk inledi, çocuk korosundan tiz hıçkırıklar yükseldi; büyük, ayaklı şamdanlardan yükselen yeşil alevler kasvetli solgunluklarıyla törenin şanına şan katıyorlardı.

"Faure şarkı söylemeyecek mi?" diye sordu bir milletvekili yanındakine.

"Evet, galiba," diye yanıtladı yanındaki, uzaktan hanımlara gülümseyen, kendinden pek emin eski bir valiydi bu adam.

Şarkıcının sesi titreşen sahında yükseldiğinde, "Aah! Bu ne usul, bu ne geniş bir ses!" diye alçak sesle konuşmaya devam etti, bir yandan da başını sallıyordu.

Kilisedeki herkes büyülenmişti. Hanımefendiler dudaklarında hafif bir tebessümle operadaki akşamlarını düşünüyorlardı. Şu Faure'da gerçekten de yetenek vardı! Müteveffanın dostlarından biri, "Hiç bu kadar güzel söylememişti... Zavallı Vertueil'ün bunu dinleyememesi çok yazık, onu ne kadar da severdi!" demeye kadar vardırdı işi.

Siyah pelerinleri içindeki şarkıcılar katafalkın etrafını turladı. Sayıları yirmiyi bulan papazlar töreni karmaşık hale getirmişlerdi, selam veriyor, Latince kelamlar ediyor, *aspergillum*'larını[1] sallıyorlardı. Nihayet kilisedekiler de tabutun önünden sırayla geçip *aspergillum*'ları elden ele geçirdiler. Aileyle el sıkıştıktan sonra kiliseden çıktılar. Dışarıdaki gün ışığı kalabalığın gözünü kamaştırdı.

Güzel bir haziran günüydü. Sıcak havada ışık huzmeleri süzülüyordu. O sırada kilisenin önündeki küçük

1. (Lat.) Kutsal su serpmek için kullanılan bir alet. (Y.N.)

meydanda bir itiş kakış oldu. Cenaze alayı yeniden düzene giremeyecek kadar uzundu. Daha uzağa gitmek istemeyenler ortadan kayboldu. Bir sokağın ucunda, iki yüz metre ileride cenaze arabasının iki yanından sarkan süs tüyleri görünüyordu ama meydan hâlâ arabalarla dolu olduğundan bir süre sonra görünmez oldular. Araba kapılarının çarpıldığı ve atların parke taşlarındaki telaşlı nal sesleri duyuldu. Bu arada arabacılar sıraya girdi ve cenaze alayı mezarlık yoluna koyuldu.

Arabalardaki insanların keyfi yerindeydi, Paris baharının ortasında aheste beste Boulogne Ormanı'na gezintiye gidiyor gibiydiler. Cenaze arabası artık gözden kaybolduğundan, toprağa verme işi çabucak unutuldu; sohbetler koyulaştı, hanımefendiler yaz mevsiminden bahsetti, erkekler iş konuştu.

"Söylesene şekerim, bu yıl da Dieppe'e mi gideceksiniz?"

"Evet, belki. Ama ancak ağustosta... Bu cumartesi Loire'daki malikânemize gidiyoruz."

"Neyse azizim, mektubu yakaladı ve dövüştüler, oh! Gayet nazikçe, basit bir sıyrık... Akşam onunla klüpte yemekteydim. Hatta yirmi beş *louis*'mi[1] bile aldı."

"Hissedarlar toplantısı öbür gün değil mi? Beni komiteye atamak istiyorlar. O kadar meşgulüm ki, yapabilir miyim bilemiyorum."

Cenaze alayı kısa bir süredir geniş bir caddeyi takip ediyordu. Ağaçlardan serin gölgeler düşüyor, yeşilliklerde güneşin neşeleri şakıyordu. Birden bir arabanın kapısından eğilen densiz bir kadın, "Aa bak! Burası ne kadar da hoşmuş!" diye kaçırıverdi ağzından.

Alay tam o sırada Montparnasse Mezarlığı'na giri-

1. (Fr.) Altın ya da gümüş madenî para. (Y.N.)

yordu. Sesler kesildi, tekerleklerin kumlu hıyabanların üstündeki gıcırtısından başka bir şey duyulmaz oldu. Ta en sona kadar gitmek lazımdı, Vertueil'lerin aile kabristanı solda, en arkadaydı: Beyaz mermerden büyük bir mezar, fazla sayıda heykelle süslü bir nevi şapel. Tabut bu şapelin kapısının önüne bırakıldı ve konuşmalar başladı.

Dört konuşma yapıldı. Eski bakan, müteveffanın siyasi hayatını anlattı, onu entrikaları küçümsememiş olsaydı Fransa'yı kurtaracak olan alçakgönüllü bir deha olarak tanıttı. Sonra bir dost, herkesin arkasından ağladığı bu insanın özel erdemlerinden dem vurdu. Arkasından, kimsenin tanımadığı bir beyefendi Kont de Vertueil'ün onursal başkanı olduğu bir sanayi şirketinin delegesi olarak söz aldı. Ve nihayet, asık suratlı ufak tefek bir adam, Manevi ve Siyasi Bilimler Akademisi'nin üzüntülerini bildirdi.

Bu süre boyunca cenazede hazır bulunanlar yandaki mezarlarla ilgilendiler, mermer plakaların üstündeki yazıları okudular. Yapılan konuşmalara kulak kabartanlarsa, ancak bölük pörçük kelimeleri yakalayabildiler. Dudaklarını sıkmış bir ihtiyar, "... büyük karakterlerin gönül yüceliği, cömertliği ve iyiliği..." ibaresini yakaladıktan sonra, başını sallayarak, "Aa evet! Evet, onu tanırım, kendisi tam bir köpektir!" diye mırıldandı.

Son veda göğe doğru yükseldi. Papazlar naaşı kutsayıp insanlar çekilince, bu uzak köşede tabutu mezara indiren mezarcılardan başkası kalmadı. Kordonlar boğuk bir sesle çukurun duvarlarına sürtündü, tabutun meşe tahtaları çatırdadı. Mösyö Kont de Vertueil artık evindeydi.

Kontes ise kanepesinden kıpırdamamıştı. Gözlerini tavana dikmiş hâlâ kemerinin püskülüyle oynuyordu, içinde kaybolduğu hayaller o güzel sarışının yanaklarını kızartıyordu.

II

Bayan Guérard dul bir kadındı. Sekiz yıl önce kaybettiği kocası sulh hâkimiydi. Bayan Guérard yüksek burjuvazidendi ve iki milyonluk bir servete sahipti. Üç çocuğu vardı, babalarının ölümüyle birlikte her biri beş yüz bin franklık mirasa konan üç oğul. Ancak bu oğullar bu soğuk, katı ve kuralcı ailede nereden geldiği belirsiz heves ve kusurlarla ayrıkotları gibi bitmişlerdi. Beş yüz bin franklık miraslarını birkaç yıl içinde yiyip bitirdiler. En büyükleri Charles mekaniğe merak sardırdı ve acayip icatlara korkunç paralar harcadı. Ortancaları Georges parasını kadınlara yedirdi. En küçükleri Maurice ise parasını, beraber bir tiyatro kurmaya kalkıştığı arkadaşına kaptırdı. Bugün bu üç kardeşe, onları besleyip barındırmayı isteyen ama bir yandan da ihtiyatı elden bırakmayıp dolaplarının anahtarlarını üzerinde saklayan anneleri bakıyordu.

Bu insanlar Marais'de, Turenne Sokağı'ndaki geniş bir dairede oturuyorlardı. Bayan Guérard altmış sekiz yaşındaydı. Yaşlılıkla birlikte takıntılar da baş göstermişti. Evinde bir manastır sessizliği ve temizliği istiyordu. Cimriydi, şekerleri sayıyor, açılmış şişeleri bizzat ortadan kaldırıyor, ihtiyaç olduğu kadar masa örtüsü ve tabak çanak çıkarıyordu. Kuşkusuz oğulları onu çok seviyordu, o da otuzlu yaşlarında olmalarına ve saçmalıklarına rağmen

oğullarının üzerinde mutlak bir otoriteye sahipti. Ancak, kendini bu koca şeytanların arasında yapayalnız bulunca içten içe endişelenmiş, nasıl geri çevireceğini bilemediği para isteklerinden hep korkmuştu. Bu yüzden servetini gayrımenkule yatırmıştı. Paris'te üç evi ve Vincennes taraflarında arazileri vardı: Bu mülkler onun en büyük endişesi; bir yandan da içi rahattı, bir defada büyük meblağlar kaptırmamak için bunu bahane ediyordu.

Bu arada Charles, Georges ve Maurice evi ellerinden geldiği kadar sömürüyordu. Oraya postu serip birbirlerini fazla açgözlü olmakla suçlayarak en küçük lokma için kapışıyorlardı. Annelerinin ölümüyle birlikte yeniden zengin olacaklardı; bunu biliyorlardı ve hiçbir şey yapmadan beklemek için bu gerekçe onlara yeterli geliyordu. Asla dile getirmeseler de, hiç bitmeyen dertleri mirası nasıl paylaşacaklarıydı; anlaşamazlarsa, ev satılacaktı ki bu da her zaman bir felaket demekti. Bütün bunları içlerinde hiçbir kötü niyet taşımadan düşünüyorlardı, sadece her şeye hazırlıklı olmak lazımdı, hepsi o. Neşeli, iyi çocuklardı, dürüstlükleri orta karardı; herkes gibi onlar da annelerinin mümkün olduğu kadar uzun yaşamasını diliyorlardı. Anneleri onlara rahatsızlık vermiyordu. Bekliyorlardı, hepsi bu.

Bir akşam masadan kalkarken Bayan Guérard fenalaştı. Oğulları onu yatmaya zorladı, o daha iyi olduğunu, sadece şiddetli bir migreni olduğunu söyleyip çocukları buna inandırınca onu oda hizmetçisiyle bıraktılar. Ama ertesi gün yaşlı kadının durumu kötüleşti, ailenin hekimi endişelendi, bir konsültasyon yapılmasını istedi. Bayan Guérard büyük tehlikedeydi. Böylece, ölmekte olan kadının yatağının etrafında sekiz gün süren bir dram oynanmaya başladı.

Hastalık yüzünden odasına çivilendiğini görünce kadının ilk derdi, bütün anahtarları isteyip onları baş

yastığının altına saklamak oldu. Hâlâ yatağından yönetmek, dolaplarını savurganlığa karşı korumak istiyordu. İçinde kendiyle mücadele ediyor, şüphe içini kemiriyordu. Uzun tereddütlerden sonra kararını verdi. Üç oğlunu karşısına aldı, dalgın gözlerle onları tartıp inceledi, içine iyi bir şeyler doğsun diye bekledi.

Bir gün Georges'a güven duydu. Ona yaklaşmasını işaret edip alçak sesle, "Al, bu büfenin anahtarı, şeker çıkarırsın... İyice kapatır anahtarı da bana geri getirirsin," dedi.

Başka bir gün Georges'dan şüphelendi, oğlu yerinden kalkar kalkmaz, şöminenin üzerindeki bibloları cebine atacağından korkarmış gibi onu gözleriyle takip etti. Charles'ı çağırdı, ona da bir anahtar teslim ederek fısıldadı:

"Hizmetçi de seninle gelecek. O çarşafları çıkarırken göz kulak olur, sonra da bizzat kendin kapatırsın."

Ölüm döşeğindeyken evin masraflarını denetleyememek onun için bir işkenceydi. Aklına çocuklarının zıpırlıkları geliyordu, onların tembel, obur, kafadan çatlak olduklarını, har vurup harman savurduklarını biliyordu. Hayallerinden hiçbirini gerçekleştiremeyen, tutumluluğu ve tutarlılığı hiçe sayan çocuklarına karşı hiç saygısı kalmamıştı. Geriye kalan ve onları bağışlamasını sağlayan tek şey sevgisiydi. Yalvaran gözlerinin derinlerinde, çekmecelerini boşaltmadan ve malını mülkünü paylaşmadan önce, o gidene kadar beklemeleri için aman dilediği okunuyordu. Gözünün önündeki bu mal mülk kavgası, onun son demlerini yaşayan hasisliği için bir işkence olacaktı.

Bu arada Charles, Georges ve Maurice ona çok iyi davranıyorlardı. Aralarında anlaşıp, içlerinden birinin daima annelerinin yanında kalmasını sağlamışlardı. Annelerine gösterdikleri en küçük ilgide bile içten bir sevgi ken-

dini belli ediyordu. Ama ister istemez dışarıdaki hayatın havai yanlarını da beraberlerinde getiriyorlardı; içtikleri puronun kokusu, şehirde dolaşan haberlerle ilgili endişeler. Ömrünün bu son deminde, çocuklarının tek derdinin kendisi olamaması hastanın bencilliğini zedeliyordu. Sonra, güçten düştükçe, kuşkuları yüzünden gençlerle arasında günden güne artan bir huzursuzluk baş gösterdi. Çocuklar mirasa konacakları parayı düşünmeseler bile o, son nefesine kadar parayı savunma şekliyle bunu onların aklına düşürmekten geri kalmıyordu. Onlara öylesine ters bir ifadeyle, öylesine apaçık bir korkuyla bakıyordu ki, çocuklar başlarını çeviriyordu. O zaman da, onun ölümünü bekledikleri inancına kapılıyordu; aslında çocuklar da bunu düşünmüyor değillerdi hani, annelerinin sessiz bakışlarındaki soru işaretleri yüzünden sürekli bu düşünceye takılıp kalıyorlardı. Çocuklarının açgözlülüğünü kışkırtıp uyandıran bizzat kendisiydi. Birini yüzü solgun, hayallere dalmışken yakaladığında, "Yanıma gel... Ne düşünüyorsun bakayım?" diye sordu.

"Hiçbir şey anne."

Ama oğlu irkildi... Kadın başını yavaş yavaş sallayıp, "Size çok dert oluyorum evlatlarım. Haydi, üzmeyin kendinizi, yakında burada olmayacağım," diye ekledi.

Annelerinin etrafını sarıp onu sevdiklerine, onu kurtaracaklarına dair yeminler ettiler. Kadın inatçı bir ifadeyle hayır diye cevap verdi; kendini büsbütün kuşkulara kaptırdı. Paranın zehirlediği korkunç bir can çekişme haliydi bu.

Hastalık üç hafta sürdü. Üç defa konsültasyon yapıldı, en ünlü tıp insanları getirtildi. Annelerinin bakımını üstlenen çocuklara oda hizmetçisi yardım ediyordu; ve bütün tedbirlere rağmen dairenin içinde azıcık huzursuzluk baş göstermişti. Bütün umutlar kayboldu, hekim hastanın her an ölebileceğini açıkladı.

Bu arada, bir sabah onun uyuduğunu sanan oğulları, bir pencere kenarında durmuş ortaya çıkan bir sorundan bahsediyorlardı. O gün 15 Temmuz'du, anneleri kiracılarından parayı bizzat kendi toplardı, çocuklar bu parayı nasıl alabileceklerini bilemediklerinden büyük bir sıkıntı içindeydiler. Kapıcılar emir bekliyordu. Annelerinin içinde bulunduğu bu hassas durumda, ona işten bahsedemezlerdi. Ama diğer yandan da, bir felaket baş gösterirse bazı özel harcamalarını karşılamak için bu kira paralarına ihtiyaçları olacaktı.

"Tanrım!" dedi Charles alçak sesle, "İsterseniz kiracılarla ben konuşayım... Durumu anlayacaklardır, öderler."

Ama Georges ve Maurice bundan pek hoşlanmamış görünüyorlardı. Onlar da kuşkucu olmuşlardı.

"Biz de seninle gelebiliriz," dedi ilki. "Üçümüzün de karşılanması gereken harcamaları var."

"Tamam! Parayı size getireceğim... Parayla sıvışacağımı düşünmüyorsunuz ya!"

"Yoo, ama beraber olsak daha iyi. Öylesi daha doğru olur."

Daha şimdiden, paylaşmanın öfke ve kininin parıldadığı gözlerle birbirlerine bakıyorlardı. Vasiyetname açıldı, herkes en büyük payın kendisine kalmasını garanti etmek istiyordu. Charles birden söz alarak, kardeşlerinin alçak sesle içlerinden geçirdikleri düşünceleri yüksek sesle dile getirdi:

"Bakın, satalım gitsin, öylesi daha iyi olacak... Daha bugünden anlaşmazlığa düşüyorsak, yarın birbirimizi yeriz."

Ama bir hırıltı üzerine başlarını hızla çevirmek zorunda kaldılar. Anneleri doğrulmuştu, beti benzi atmış, gözleri kaymış, vücudu bir ürperişle titriyordu. Duymuştu, sıska kollarını uzattı, dehşete uğramış bir sesle tekrarladı:

"Çocuklarım... Çocuklarım..."

Sancılı bir kasılma onu tekrar yastığın üzerine fırlattı, korkunç düşünceler içinde, oğullarının onu soyduğu düşüncesiyle oracıkta öldü.

Üçü birden dehşet içinde yatağın önünde diz çöktü. Ölünün ellerini öptüler, hıçkırıklar içinde gözlerini kapattılar. Tam o sırada çocuklukları akıllarına geldi, artık birer öksüzden başka bir şey değillerdi. Ama bu korkunç ölüm içlerinde bir vicdan azabı, bir nefret gibi kaldı.

Ölüyü cenazeye oda hizmetçisi hazırladı. Gece naaşı beklemesi için bir rahibe çağrıldı. Bu arada üç oğul iş peşindeydi; vefatı haber verecekler, ölüm ilanlarını sipariş edecekler, cenazeyi düzenleyeceklerdi. Gece nöbetleşip her biri rahibeyle birlikte ölünün başında bekleyecekti. Mevta perdeleri çekili odada yatağın ortasına yatırılmıştı. Başı dikti, elleri çaprazlanmıştı, göğsünün üstünde gümüş bir haç vardı. Yanı başında bir mum yanıyordu. Kutsanmış su dolu bir kabın kenarına bir şimşir dalı daldırılmıştı. Ölünün başındaki bekleyiş sabahın serinliğiyle sona erdi. Rahibe rahatsız olduğunu söyleyerek sıcak süt istedi.

Cenaze alayından bir saat önce, merdiven insanlarla doldu. Arabaların girip çıktığı büyük kapı gümüş saçaklı siyah kumaşlarla kaplanmıştı. Tabut, daracık bir şapelin en gerisindeymiş gibi orada sergileniyordu, etrafı mumlar, üstü çelenkler ve buketlerle kaplıydı. İçeri giren herkes tabutun aşağısındaki çanağın içinden bir *aspergillum* alıp ölüye kutsal su serpiyordu. Saat on birde kafile yola çıktı. Mevtanın oğulları cenaze arabasının önünden gidiyordu. Onların arkasında, yüksek erkân, birkaç büyük sanayici, kaldırımlar boyunca durup seyreden meraklı kalabalığa yan yan bakarak ağır adımlarla yürüyen ciddi ve önemli burjuvazi takımı göze çarpıyordu. Cenaze alayının sonunda törene katılanları taşıyan on iki araç vardı.

Cenazeye katılanlar, takım elbise giymiş, siyah eldivenler takmış, başları önde yürüyen, yüzleri ağlamaktan kızarmış Charles, Georges ve Maurice'e üzülüyorlardı. Tek bir çığlık duyuldu: Annelerini çok münasip bir şekilde toprağa veriyorlardı. Cenaze arabası üçüncü sınıftı, binlerce frank kâr ettiklerini hesaplıyorlardı. Yaşlı bir noter kurnaz bir gülümsemeyle, "Eğer cenaze alayının parasını Bayan Guérard bizzat kendisi ödeseydi, altı arabadan tasarruf ederdi," dedi.

Kilisede kapı açıktı, orglar çaldı, cenaze duasını bölge papazı okudu. Sonra cemaat mevtanın önünden bir bir geçerken, sahının girişinde karşılarında, kabristana kadar gidemeyecek olanların ellerini sıkmak üzere yan yana sıraya dizilmiş bir halde bekleyen üç oğulu buluyordu. Oğlanlar on dakika boyunca kollarını uzatıp dudaklarını kemirip gözyaşlarını tutarak, tanımadıkları insanların ellerini sıktılar. Kilisenin boşalması ve cenaze arabasının arkasından tekrar ağır ağır yürümeye başlamaları oğlanlar için büyük bir rahatlama oldu.

Guérard ailesinin kabristanı Pere-Lachaise Mezarlığı'ndaydı. Pek çok kişi yürüyor, diğerleri arabalara biniyordu. Cenaze alayı Bastille Meydanı'ndan geçip la Roquette Caddesi'ni takip etti. Yoldan geçenler gözlerini havaya kaldırıp, şapkalarını çıkardılar. Kalabalık mahallenin işçilerinin ekmek arası sosislerini yiyerek geçişini seyrettikleri zengin birinin cenaze alayıydı bu.

Mezarlığa gelince alay sola döndü, cenaze alayındakiler kendilerini birden mezarın karşısında buldu: Küçük bir anıt, cephe alınlığına siyahla "Guérard Ailesi" yazılmış gotik bir şapel. Oymalı dökme demirden kapı ardına kadar açıktı, içeride üzerinde mumların yandığı bir sunak masası görülüyordu. Anıtın etrafında aynı zevkte yapılıp sıralanmış başka yapılar da vardı, bunlar küçük yollar oluşturuyordu. Henüz tamamlanmış ve tezgâhlara

simetrik olarak dizilmiş dolapları, komodinleri, çalışma masalarıyla bir mobilya mağazasının cephesini andırıyordu. Cenazeye katılanlar bu mimariyle meşgul olup yandaki yolun ağaçları altında biraz gölge ararken dikkatleri dağılmıştı. Bir hanımefendi bir mezarın üstündeki çiçek açmış, mis kokulu muhteşem bir gül fidanına bakmak için gruptan ayrıldı. Bu arada tabut indirildi. Bir papaz son duaları okurken, mavi ceketli mezar kazıcılar birkaç adım ötede bekliyorlardı. Üç oğul gözlerini üstündeki kapağın kaldırıldığı mezar çukuruna dikmiş hıçkıra hıçkıra ağlıyordu; sıraları gelince onlar da gelip bu serin gölgede uyuyacaklardı. Mezar kazıcılar yaklaşırken, arkadaşları oğlanları alıp götürdü.Ve iki gün sonra annelerinin noterinin yazıhanesinde dişlerini sıkıp kupkuru gözlerle, tek kuruş kaybetmemeye azimli, düşmanca bir öfkeyle kapışıyorlardı. Bekleseler, gayrımenkullerin satışını aceleye getirmeseler yararlarına olacaktı. Ama gerçeklerini birbirlerinin suratına vuruyorlardı: Charles her şeyi icatlarıyla yiyip bitirecekti; Georges'un onu yolan bir sevgilisi vardı; Maurice herhalde yine delice bir borsa oyununa dalmıştı, sermayeyi batıracaktı. Noter boş yere onları sulhen bir anlaşma düzenlemeye razı etmeye çalışıyordu. Birbirlerini ihtarnameler göndermekle tehdit edip ayrıldılar.

İçlerinde, cimriliği ve parası çalınacak korkusuyla, ölmüş anneleri uyanmıştı. Para ölümü zehirlerse, ölümden bir tek öfke çıkar. Tabutların üzerinde insanlar dövüşür.

III

Bay Rousseau yirmi yaşındayken, on sekiz yaşında yetim bir kız olan Adèle Lemercier'le evlenmişti. Evlilik hayatına başladıklarında ikisinin yetmiş frankları vardı. Önce at arabalarının giriş çıkış yaptığı büyük bir kapının kenarında mektup kâğıdı ve mühür için balmumu çubukları sattılar. Sonra izbe bir yer kiraladılar, avuç içi kadar bir dükkâncık, on yıl orada kalıp işlerini ufak ufak genişlettiler. Şimdi Clichy Caddesi'nde elli bin frank kadar eden bir kırtasiyeci dükkânları vardı.

Adèle'in sağlığı pek iyi değildi. Her zaman biraz öksürürdü. Dükkânın kapalı havası, tezgâhta kıpırdamadan durmak ona hiç iyi gelmiyordu. Gittikleri bir doktor ona istirahat ve güzel havalarda yürüyüş tavsiye etmişti. Ama insan çabuk tarafından küçük birikimler yapıp sonra da huzur içinde yiyebilmek isteyince, bu tavsiyelere hiç uymuyor. Adèle ileride satıp savıp taşraya çekildiklerinde dinleneceğini, yürüyüşlere o zaman çıkacağını söylüyordu.

Bay Rousseau onun yanakları kırmızı lekelerle beneklenmiş soluk benzini gördüğü günler çok endişeleniyordu. Ne var ki kırtasiye bütün zamanını alıyordu, sürekli onun peşinde dolaşıp ihtiyatsızlık etmesini engelleyemezdi ki. Haftalar geçiyor da iki dakika vakit bulup

karısına sağlığından bahsedemediği oluyordu. Sonra onun o kısa, kuru öksürüğünü duyunca kızıyor, onu şalına sarınmaya ve beraberce Champs-Élysées'de bir tur atmaya zorluyordu. Ama karısı dönüşte daha da yorgun düşmüş oluyor, daha beter öksürüyordu; işle ilgili sıkıntılar Bay Rousseau'yu tekrar meşgul ediyordu; hastalık yeni bir krize kadar tekrar unutuluyordu. Ticaret işi böyledir: Kendinizi tedavi ettirmeye zaman bile bulamadan ölür gidersiniz.

Bir gün Bay Rousseau doktoru bir kenara çekip karısının hayati tehlikesinin olup olmadığını açık açık sordu. Doktor önce doğaya güvenmek gerektiğini, çok daha kötü durumdaki nice hastanın işin içinden sıyrıldığını gördüğünü söyledi. Sonra sorularla sıkıştırılınca Bayan Rousseau'nun verem olduğunu, üstelik hastalığın da oldukça ilerlemiş bir safhada olduğunu itiraf etti. Bu itirafı işiten kocanın beti benzi attı. Her gün beyaz, kaliteli ekmek yiyene kadar birlikte gösterdikleri o uzun çabadan dolayı Adèle'i seviyordu. Onda sadece bir kadın değil, çalışkanlığını ve zekâsını iyi bildiği bir ortak da bulmuştu zira. Onu kaybedecek olursa, hem duygusal yönden hem de işleri bakımından bir darbe yiyecekti. Bu arada cesur olmak da lazımdı, rahat rahat ağlayayım diye dükkân kapatılmazdı. Böylece Bay Rousseau hiç renk vermedi, Adèle'i korkutmamak için kızaran gözlerini ona göstermemeye çalıştı. Her zamanki düzenine geri döndü. Bir ay sonra, bu üzücü şeyleri aklına getirince, sonunda doktorların yanıldığına kendini inandırdı. Karısının öyle çok hasta bir hali yoktu. Kendini işlere kaptırıp bir felaket bekleyerek ama bu felaketi sonsuz bir geleceğe erteleyerek, fazla üzüntüye de kapılmadan karısının yavaş yavaş ölüşünü seyretme noktasına geldi.

Bazen Adèle şöyle tekrarlıyordu:

"Ah! Köye yerleştiğimizde nasıl iyileştiğimi görecek-

sin!.. Tanrım! Geriye sadece sekiz yıl kaldı. Çabucak geçer."

Bay Rousseau ise biriktirdikleri çok az miktardaki parayla işi hemen bırakabileceklerini düşünmüyordu. Zaten bunu en başta Adèle istemezdi. Madem bir meblağ belirlemişlerdi, ona erişmek lazımdı.

Bununla birlikte, Bayan Rousseau iki kez yatağa düşmüştü. Tekrar kalkıp tezgâhın başına geçmişti. Komşular, "Kadıncağız gidici," diyorlardı. Ve yanılmıyorlardı. Tam gelir gider hesabı yapılırken üçüncü kez yatağa düştü. Doktor sabah geldi, hastayla konuştu, kararsızca bir reçete yazdı. Haberi alan Bay Rousseau, kaçınılmaz sonun yaklaştığını biliyordu. Ama hesap işleri onu aşağıdaki dükkâna bağlıyordu, arada bir beş dakikalığına yukarı kaçabilirse ne âlâydı. Doktor oradayken yukarı çıkıyordu; sonra onunla birlikte aşağı inip öğle yemeğinden hemen önce yeniden arzıendam ediyordu; saat on birde küçük odanın arka tarafında bir yere koydurduğu kolanlı yatakta yatıyordu. Hastaya hizmetçileri Françoise bakıyordu. Bu Françoise korkunç biriydi, kaba saba kocaman elleri olan, nezaketi ve temizliği kuşkulu Auvergnat'lı bir kız. Ölmekte olan kadını itip kakıyor, içeceği ilaçları beş karış suratla getiriyor, darmadağın bıraktığı odayı süpürürken dayanılmaz bir gürültü çıkarıyordu; komodinin üstünde kokuşmuş ilaç şişeleri sürünüyor, kaplar asla yıkanmıyor, sandalyelerin arkalıklarından bezler sarkıyordu; yerler o kadar tıklım tıkış ki insan nereye ayak basacağını bilemiyordu. Ama Bayan Rousseau hiç şikâyet etmiyordu, hizmetçiyi çağırdığında kız cevap vermeyince sadece duvarı yumruklamakla yetiniyordu. Françoise'ın tek işi ona bakmak değildi; aşağıda dükkânı temiz tutması, patron ve çalışanlar için yemek yapması lazımdı, mahallede alışverişe çıkması ve hiç hesapta olmayan başka işler de cabası. Bu yüzden Bayan Rousseau ondan

daima yanında olmasını isteyemezdi. Ne zaman vakit bulurlarsa, o zaman bakıyorlardı ona.

Zaten Adèle yatağında bile işiyle uğraşıyordu. Satışları takip ediyor, her akşam işlerin nasıl gittiğini soruyordu. Bilanço onu endişelendiriyordu. Kocası bir-iki dakikalığına yukarı yanına çıktığında sağlığından asla bahsetmezdi, muhtemelen ona sadece ne kadar kâr ettikleri hakkında sorular soruyordu. O yılın vasat geçtiğini, bir önceki yıla göre on dört bin frank zarar ettiklerini öğrenmek onun için büyük bir üzüntü oldu. Yüksek ateşle yanarken, başı yastıkta hâlâ geçen haftaki siparişleri hatırlamakla, hesapları halletmekle, evi yönetmekle meşguldü. Kocası odada oyalanınca, onu aşağı gönderen o oluyordu. Kocası yanında diye iyileşmeyecekti, üstelik işler de aksıyordu. Çalışanların aylak aylak gelen geçeni seyrettiklerinden emindi:

"İn aşağıya dostum, benim hiçbir şeye ihtiyacım yok, inan bana. Bir de, öğrenci karnesi temin etmeyi de unutma çünkü okullar açılıyor bile, yoksa yetiştiremeyiz," diye tekrarladı.

Uzun süre, gerçek durumu hakkında kendini kandırdı. Daima ertesi gün yataktan kalkacağını ve tezgâhtaki yerine döneceğini umut ediyordu. Hatta programlar yaptı: Eğer yakında dışarı çıkabilirse, bir pazar gününü Saint-Cloud'da geçireceklerdi. Ağaçları görmek için hiçbir zaman bu kadar büyük bir istek duymamıştı. Sonra bir sabah aniden ağırlaştı. Gece yapayalnız, gözleri açık, öleceğini anlamıştı. Akşama kadar bir şey söylemedi, düşündü, tavana baktı. Ve akşam, kocasından yanında kalmasını istedi, ona bir fatura uzatırcasına sakin sakin konuştu.

"Dinle beni," dedi, "yarın bir noter getireceksin, yakında, Saint-Lazaire Sokağı'nda bir tane var."

"Ne noteri?" diye bağırdı Bay Rousseau. "Daha o noktaya gelmiş değiliz!"

Ama kadın yeniden o sakin ve mantıklı tavrını takındı:

"Olabilir! İşlerimizin halledilmiş olması içimi rahat ettirecek sadece... İkimizin de tek kuruşu olmadığı bir zamanda mal ortaklığı rejimine göre evlendik. Bugün birkaç kuruş kazanmışken, ailemin gelip seni soyup soğana çevirmesini istemiyorum... Kız kardeşim Agathe hiç de nazik biri değil, bu yüzden ona bir şey bırakacak değilim. Her şeyi kendimle birlikte götürmeyi tercih ederdim."

Ertesi gün kocasının gidip noteri getirmesi lazımdı. Bütün önlemlerin alınmasını ve bir pürüz çıkmamasını arzu ederek noteri uzun uzadıya sorguya çekti. Vasiyet tamamlanıp noter gidince uzandı.

"Artık içim rahat öleceğim... Kırlara gitmeyi hak etmiştim, sana kırları özlemediğimi söyleyemem. Ama sen gideceksin, sen... Seçtiğimiz yere yerleşeceğine dair bana söz ver, biliyorsun, hani şu Melun yakınlarında annenin doğduğu köy... Bu beni çok sevindirirdi," diye mırıldandı.

Bay Rousseau hüngür hüngür ağladı. Karısı onu teselli edip, tavsiyelerde bulundu. Yalnız kalıp sıkılacak olursa tekrar evlenebilirdi; yalnız yaşı biraz geçkince bir kadın seçmeliydi, çünkü dul erkekleri seçen genç kızlar onlarla paraları için evlenirdi. Kocasına tanıdıkları arasından bir kadını önerdi, o kadınla birlikte olmasının kendisini mutlu edeceğini söyledi.

Sonra, aynı gece korkunç bir şekilde can çekişmeye başladı. Boğuluyordu, hava almak istiyordu. Françoise bir sandalyenin üstünde uyuyakalmıştı. Yatağın başucunda ayakta duran Bay Rousseau'nun tek yaptığı hastanın elini tutup sıkarak ona yanında olduğunu, onu terk etmediğini söylemekti. Sabah hasta aniden büyük bir dinginliğe kavuştu; bembeyazdı, gözleri kapalıydı, ağır ağır nefes almaktaydı. Kocası, Françoise'la beraber aşağı inip dükkânı açabileceğini düşündü. Tekrar yukarı çıktı-

ğında karısını hâlâ bembeyaz, aynı şekilde katılıp kalmış olarak buldu; sadece gözleri açıktı. Ölmüştü.

Bay Rousseau çok uzun zamandır onu kaybetmeyi bekliyordu. Ağlamadı, sadece yorgunluktan bitmiş durumdaydı. Tekrar aşağı indi, Françoise'ın dükkânın kepenklerini tekrar kapatmasını seyretti; kendisi de bir kâğıda "Vefat Nedeniyle Kapalıyız" yazdı; sonra kâğıdı dört kalıp mühürle ortadaki kepengin üzerine yapıştırdı. Yukarıda bütün bir sabah odayı temizleyip hazırlamakla geçti. Françoise bir bezle yerleri sildi, ilaç şişelerini ortadan kaldırdı, ölünün yanına yanan bir mum ve bir tas kutsanmış su koydu; çünkü Adèle'in kız kardeşini bekliyorlardı, yılan gibi bir dili olan şu Agathe, hizmetçi de evi temiz tutmamakla suçlanmak istemiyordu. Bay Rousseau çalışan çocuklardan birini gerekli formaliteleri yerine getirmesi için gönderdi. Kendisi kiliseye gitti ve cenaze masrafları için uzun uzun pazarlık yaptı. Kederli diye kendini soydurtacak değildi ya! Karısını çok severdi, papazlarla ve cenaze levazımatçılarıyla pazarlığa giriştiğini görebilse, bu karısının da hoşuna giderdi. Yine de ele güne karşı cenazenin münasip bir şekilde düzenlenmesini istiyordu. Sonunda anlaştılar, kiliseye yüz altmış frank, cenaze görevlilerine de üç yüz frank verecekti. Ufak tefek masraflarla, beş yüz franktan aşağısına kurtulamayacağını hesaplıyordu.

Bay Rousseau eve dönünce, ölünün yanına yerleşen baldızı Agathe'ı fark etti. Agathe kırmızı gözlü, incecik mavimsi dudaklı, upuzun kupkuru bir kadındı. Çiftin arası onunla üç yıldır bozuktu ve görüşmüyorlardı. Agathe abartılı bir edayla ayağa kalktı, sonra enişte sine sarıldı. Ölünün huzurunda bütün kavgalar biter. Sabah ağlayamayan Bay Rousseau zavallı karısını bembeyaz ve kaskatı olmuş, burnu daha da incelip süzülmüş, yüzü tanınmayacak kadar ufalmış bir halde görünce hıçkırık-

lara boğuldu. Agathe'ın gözünde yaş yoktu. En rahat koltuğa kurulmuş, odayı süsleyen mobilyaların tek tek envanterini çıkarmak ister gibi bakışlarını yavaş yavaş etrafta gezdiriyordu. O âna kadar mal mülk konusunu açmamıştı ama çok tedirgin olduğu ve içinden acaba vasiyetname var mı diye geçirdiği çok belli oluyordu.

Cenaze sabahı, ölüyü tabuta koyma ânında cenaze işlerinin yanlışlık yaptığı ve fazlasıyla kısa bir tabut yolladıkları ortaya çıktı. Cenaze levazımatçıları gidip başka bir tabut getireceklerdi. Bu arada cenaze arabası kapıda bekliyordu, mahalle ayaktaydı. Bay Rousseau için bu da başka bir işkenceydi. Karısını uzun süre alıkoymak sanki onu diriltecekti! Nihayet zavallı Bayan Rousseau aşağı indirildi ve tabut aşağıda, siyahlarla kaplanmış kapının altında ancak on dakika bekletilebildi. Yüz kadar insan sokakta bekliyordu, mahalledeki tüccar takımı, binadaki kiracılar, çiftin dostları, gocuklarıyla birkaç işçi. Cenaze alayı yola düzüldü, Bay Rousseau önden giderek yol gösterdi.

Cenaze alayı geçerken komşu kadınlar alçak sesle konuşup hızla istavroz çıkarıyorlardı. Kırtasiyeci kadın bu, değil mi? Hani şu sapsarı, bir deri bir kemik kalmış kadıncağız. Doğrusu toprağın altında rahata erecek! Bize ne, yaşlılık günlerinde rahata ereceğim diye didinen, keyfi yerinde tüccarlar bunlar! Rahata erer artık kırtasiyeci kadın! Komşu kadınlar Bay Rousseau'yu çok iyi bulmuşlardı, çünkü başı şapkasız, yapayalnız, solgun ve seyrek saçları rüzgârda havalanarak cenaze arabasının ardından gidiyordu.

Kilisede papazlar töreni kırk dakikada bitirdi. İlk sırada oturan Agathe yanan mumları sayar gibiydi. Kuşkusuz enişte bu kadar gösterişe kaçmayabilirdi diye düşünüyordu; zira eğer vasiyetname yoksa ve servetin yarısına konmuşsa, cenaze masrafındaki payını da ödemesi gerekecekti. Papazlar son bir cenaze duası daha okudu,

aspergillum elden ele dolaştı ve insanlar dışarı çıktı. Neredeyse herkes çekip gitti. Hanımların bindiği üç araba ilerledi. Cenaze arabasının arkasında, başında hâlâ şapka bulunmayan Bay Rousseau'dan ve kaytarmaya cesaret edemeyen otuz kişilik bir dost grubundan başka kimse kalmadı. Cenaze arabası beyaz saçaklı siyah örtülerle basit bir şekilde süslenmişti. Gelen geçen şapkasını çıkararak selam verip hızla uzaklaşıyordu.

Bay Rousseau'nun aile mezarlığı olmadığı için Montmartre Mezarlığı'nda beş yıllığına bir mezar yeri kiralamıştı ve ileride bir yer satın alarak karısını bu mezardan çıkarıp kalıcı olarak kendi yerine yerleştireceğine söz vermişti.

Cenaze arabası bir hıyabanın sonunda durdu ve tabut alçak mezarlar arasından, yumuşak toprakta kazılmış çukura kadar omuzlarda taşındı. Cenazeye katılanlar sessizce ilerliyordu. Papaz ağzının içinde yirmi cümle geveledikten sonra ayrıldı. Her bir yanda parmaklıklarla kapatılmış küçük bahçeler, sümbül ve yaprak dökmeyen ağaçlarla süslü mezarlar uzanıyor; bu yeşilliklerin arasındaki beyaz taşlar yepyeni ve çok neşeliymiş gibi duruyordu. Bay Rousseau bir anıtın görüntüsüne vuruldu, tepesine simgesel bir kül vazosunun yerleştirildiği incecik bir sütundu bu. Sabah bir mermerci gelip planlarıyla canını sıkmıştı. Bir mezar yeri satın aldığında, karısının mezarının üstüne o güzel vazoyla birlikte benzer bir sütun diktirecekti.

Bu arada Agathe onu alıp götürdü ve dükkâna döndüklerinde, sonunda miras konusunu açmaya karar verdi. Bir vasiyet olduğunu öğrenince zınk diye ayağa kalktı, kapıyı çarparak çıkıp gitti. Bu berhaneye bir daha adımını atmayacaktı. Bay Rousseau'nun hâlâ zaman zaman boğazını düğümleyen büyük bir üzüntüye kapıldığı oluyordu; ama kafasını karıştırıp elini ayağını keserek onu en çok sersemleten şey, dükkânın hafta içi bir gün kapalı kalmasıydı.

IV

Ocak ayı zorlu geçmişti. İş yoktu, ekmek yoktu, evde ot ocak yoktu. Morisseau'lar yoksulluktan ölüyordu. Kadın çamaşırcı, koca duvar işçisiydi. Batignolles'da, Cardinet Sokağı'nda mahalleyi zehirleyen kapkara bir evde oturuyorlardı. Beşinci kattaki odaları o kadar sefil bir haldeydi ki tavandaki çatlaklardan içeri yağmur suları giriyordu. On yaşında bir oğlan çocuğu olan küçük Charlot'larının büyümek için iyi beslenmeye ihtiyacı olmasaydı, her şeye rağmen şikâyet etmezlerdi.

Çocuk çok çelimsiz, bir deri bir kemikti. Okula gittiğinde her şeyi bir anda öğreneceğim diye o kadar gayret ediyordu ki hasta oluyordu. Üstelik çok da akıllıydı, boyundan büyük laflar eden uslu bir maskaraydı. Ona verecek ekmek bulamadıkları günler anneyle baba deliler gibi ağlıyordu. Üstelik binadaki çocuklar yukarıdan aşağıya sinekler gibi ölüyordu, ev o denli sağlıksızdı.

Caddelerde buzları kırıyorlardı. Baba bile işe girmeyi başarmıştı; kazma darbeleriyle derecikler açıyor, akşam kırk kuruş alıyordu. İnşaat işi yeniden başlayana kadar, açlıktan ölmeyecek kadar bir para kazanıyordu.

Ama bir gün, adam eve döndüğünde Charlot'yu yatar vaziyette buldu. Annesi çocuğun nesi olduğunu bilmiyordu. Onu Courcelles'de eskicilik yapan teyzesine

gönderip içinde titreyip durduğu bez gömleğinden daha sıcak tutacak bir ceket var mı diye bakmasını istemişti. Teyzesinde çok bol eski erkek gocuklarından başkası yoktu ve ufaklık tir tir titreyerek, içmiş de sarhoş olmuş gibi eve dönmüştü. Şimdi yastığa gömülü kıpkırmızı yüzüyle sayıklıyordu, misket oynadığını sanıyor ve şarkılar söylüyordu.

Anne kırık bir camı kapamak için pencerenin önüne partal bir şal asmıştı; açıkta kalan üstteki iki camdan göğün soğuk kurşun grisi içeri giriyordu. Sefalet yüzünden komodin boşalmıştı, ne kadar çamaşır varsa rehincideydi. Bir akşam masayla iki sandalyeyi de satmışlardı. Charlot yerde yatıyordu; ama hastalandığından beri yatağı ona vermişlerdi, orada da hiç rahat değildi çünkü şiltedeki yünden avuç avuç alıp iki yüz elli gramını dört-beş kuruşa bir eskici kadına götürmüşlerdi. Şimdi anneyle baba bir köşede, köpek bağlasan durmaz ot şiltenin üstünde yatıyorlardı.

Bir ara ikisi birden Charlot'nun yatakta sıçramasına baktılar. Bu çocuk neden böyle yapıyordu? Yoksa bir hayvan mı ısırmıştı ya da ona kötü bir şey mi içirmişlerdi? Komşulardan Bayan Bonnet geldi; küçüğü yokladıktan sonra bunun sıtma olduğunu iddia etti, çocuk hem ateş gibi yanıyor hem de buz gibi donuyordu. Bunu iyi bilirmiş, kocasını böyle bir hastalık yüzünden kaybetmiş.

Anne, Charlot'yu kollarına alarak ağladı. Baba deli gibi çıkıp koşa koşa doktor bulmaya gitti. Birini bulup getirdi; pek uzun boylu, soğuk biriydi, hiçbir şey demeden çocuğun sırtını dinledi, göğsüne vurdu. Sonra doktorun reçeteyi yazması için Bayan Bonnet'nin eve gidip kâğıt kalem alması gerekti. Doktor ağzını bile açmadan çekilecekken, anne boğuk bir sesle sordu:

"Nesi var, bayım?"

"Akciğer iltihabı," diye kestirip atarak cevap verdi doktor, başka açıklama yapmadı.

Ardından, "Yardım bürosuna yazılmış mıydınız?" diye sordu.

"Hayır, bayım... Geçen yaz durumumuz yerindeydi. Bizi bu kış mahvetti."

"Çök kötü! Çok kötü!"

Doktor tekrar uğrayacağına söz verdi. Bayan Bonnet eczacıya giderken onlara yirmi kuruş borç verdi. Morisseau'lar kırk kuruşla bir kilo sığır eti, taşkömürü ve mum aldılar. O ilk gece iyi geçti. Ateşi beslediler. Yüksek ateş yüzünden uykuya dalmışa benzeyen hasta çocuk artık sayıklamıyordu. Minik elleri yanıyordu. Onun ateşten bitap düştüğünü gören anne baba sakinleşti; ama ertesi sabah, doktorun yatağın önünde hiç umut kalmadığını gören bir adam gibi yüzünü buruşturup başını iki yana sallaması üzerine dehşete kapılıp sersemlediler.

Beş gün boyunca hiçbir değişiklik olmadı. Charlot yastığına gömülmüş bir halde uyuyordu. Daha da ağırlaşan sefalet rüzgârla birlikte, çatıdaki ve penceredeki deliklerden odaya dolar gibiydi sanki. İkinci akşam annenin son gömleği de sattılar; üçüncü gece eczacının borcunu ödemek için hastanın altından birkaç avuç yün daha çekip aldılar. Sonra her şey bitti, geriye hiçbir şey kalmadı.

Morisseau hâlâ buz kırıyordu; ancak kazandığı kırk kuruş yetmiyordu. Bu şiddetli soğuk Charlot'yu öldürebilir diye buzlar çözülsün isterken, bir yandan da bundan korkuyordu. İşe giderken yolları bembeyaz görünce seviniyor; sonra yukarıda can çekişen küçüğü düşünüp yüreğinin derinlerinden bir güneş ışını, karları silip süpürecek bir bahar ılıklığı istiyordu. Keşke şu yardım bürosuna yazılmış olsalardı, hekime de ilaçlara da tek kuruş ödemezlerdi. Anne belediyeye gitmişti ama ona fazla talep olduğunu, beklemesi gerektiğini söylemişlerdi. Yine de birkaç ekmek kuponu alabilmişti; yardımsever bir hanımefendi de ona beş frank vermişti. Ardından sefalet yine başladı.

Beşinci gün, Morisseau son kırk kuruşunu getirdi. Buzlar çözülmüştü, teşekkür edip onu yollamışlardı. Bu da her şeyin sonu oldu: Soba buz gibiydi, ekmek yoktu, reçeteler için eczacıya gidemiyorlardı. Rutubetten sırılsıklam olan odada anneyle baba hırıltılar çıkaran küçüğün karşısında soğuktan kakırdıyorlardı. Bayan Bonnet artık uğramaz olmuştu, çünkü hassas biriymiş ve duruma dayanamıyormuş. Binadaki komşular kapının önünden hızlıca geçiyorlardı. Arada bir gözyaşı seline kapılan anne kendini yatağa atıyor, rahatlatmak ve iyileştirmek ister gibi çocuğa sarılıyordu. Baba eski şalı kaldırıp atmış, pencereden eriyen karların dere olup süzülüşüne, çatılardan iri damlalar halinde akıp sokağı karartan sulara şaşkın şaşkın bakıyordu. Belki de bu Charlot için iyi olurdu.

Bir sabah doktor tekrar gelmeyeceğini söyledi. Çocuğu kaybediyorlardı.

"Onu bu rutubetli hava bitirdi," dedi doktor.

Morisseau yumruğunu havaya kaldırdı. Zaten yoksul insanlar her türlü havada geberip gidiyorlardı! Don yapıyordu, hiçbir işe yaramıyordu; buzlar çözülüyordu, daha da beter oldu. Eğer karısı isteseydi bir mangal kömür yakıp üçü birden giderlerdi. Her şey daha çabuk biterdi.

Bu arada anne tekrar belediyeye gitti; yardım göndereceklerine dair söz verdiler, aile beklemeye başladı. Ne berbat bir gündü! Tavandan aşağı kapkara bir soğuk iniyordu; bir köşeden içeri yağmur giriyordu; suları toplamak için bir kova koymak lazımdı. Dün akşamdan beri hiçbir şey yememişlerdi, çocuk sadece kapıcı kadının getirdiği bir tas ıhlamuru içmişti. Masaya oturan baba başını ellerinin arasına almış sersemlemiş halde öylece duruyordu, kulakları uğulduyordu. Anne her ayak sesinde kapıya koşuyordu, sonunda yardımın geldiğini sanıyordu. Saat altıyı vurmuştu, gelen giden yoktu. Güneş çamur gibiydi, can çekişir gibi yavaş ve uğursuz bir şekilde batıyordu.

Gece ilerlerken Charlot aniden kesik kesik bir şeyler mırıldandı:

"Anneciğim... Anneciğim..."

Anne oğluna yaklaştı, yüzüne kuvvetli bir soluk değdi. Ve sonra hiçbir şey duymaz oldu; başı arkaya devrilmiş, boynu sertleşmiş çocuğu belli belirsiz seçiyordu. Deliye dönmüştü, yalvararak haykırdı:

"Işık! çabuk ışık!.. Charlot'cuğum, konuş benimle!"

Mum yoktu. Telaşla kibritleri çakıyor, kibritler parmaklarının arasında kırılıyordu. Sonra titreyen elleriyle çocuğun yüzünü yokladı:

"Ah, Tanrım! Öldü!.. Morisseau, öldü!"

Baba karanlıktan körleşmiş bir halde başını kaldırdı.

"Tamam işte! Ne bekliyordun ki? Ölmüş... Böylesi daha iyi."

Annenin hıçkırıkları üzerine Bayan Bonnet lambasıyla birlikte gelmeye karar vermişti. İki kadın Charlot'ya çekidüzen verirken kapı vuruldu, yardım gelmişti; on frank, ekmek ve et kuponları. Morisseau yardım bürosu treni hep kaçırır, diyerek aptal aptal güldü.

Ah, sıskacık, tüy kadar hafif bu çocuğun cesedi ne kadar da sefildi! Karda ölmüş bir serçeyi şiltenin üstüne yatırsalar bu kadar az yer kaplamazdı.

Bu arada yeniden nezaketini takınan Bayan Bonnet, yanında aç aç durmamız Charlot'yu hayata döndürmeyecek ki, dedi. Gidip ekmek ve et getirmeyi teklif etti, mum getireceğini de ekledi. İtiraz etmediler. Bayan Bonnet dönünce masayı hazırladı, sıcacık sosisler ikram etti. Acıkan Morisseau'lar karanlıkta minicik, beyaz yüzü fark edilen ölünün yanında iştahla yediler. Soba gürüldüyordu, rahatları yerindeydi. Ara ara annenin gözleri nemleniyordu. Ekmeğinin üstüne iri damlalar düşüyordu. Charlot olsa nasıl da sıcacık ısınırdı! Sosisleri nasıl da bayıla bayıla yerdi!

Bayan Bonnet ısrarla gece ölünün başında beklemek istedi. Saat bire doğru Morisseau sonunda başı yatağın ayakucunda uyuyakaldığında, iki kadın kahve yaptılar. Terzilik yapan on sekiz yaşındaki başka bir komşu kızı da çağırdılar; o da bir şeyler yapmış olmak için dibinde azıcık içki kalmış bir şişe getirdi. Üç kadın alçak sesle konuşarak, birbirlerine olağanüstü ölüm hikâyeleri anlatarak küçük küçük yudumlarla kahvelerini içtiler; sesleri yavaş yavaş yükseldi, laf lafı açtı, oturdukları binadan, mahalleden, Nollet Sokağı'nda işlenen bir cinayetten konuştular. Anne arada bir kalkıp, yerinden kımıldamadığından emin olmak ister gibi Charlot'ya bakıyordu.

Akşam haber vermedikleri için ertesi gün küçüğü bütün gün evde bekletmek zorunda kaldılar. Tek odaları vardı, Charlot'yla yaşıyor, yemeklerini onun yanında yiyip onun yanında uyuyorlardı. Zaman zaman onu unuttukları da oluyordu; daha sonra fark ettiklerinde onu bir kere daha kaybetmiş gibi oluyorlardı.

Bir sonraki gün nihayet tabutu getirdiler, bir oyuncak kutusundan bile ufak, yoksulluk ve ölüm belgesi karşılığında hükümet tarafından bedava verilen, üstünkörü birbirine çakılmış dört tahta parçası. Sonra yola düştüler! Koşarak kiliseye gittiler. Charlot'nun arkasında babanın yolda rastladığı iki arkadaşı, sonra anne, Bayan Bonnet ve terzi kız vardı. Bu insancıklar dizlerine kadar çıkan çamurda debeleniyorlardı. Yağmur yoktu ama sis o kadar nemliydi ki kıyafetleri sırılsıklam olmuştu. Kilisede tören çabuk tarafından geçiştirildi. Ve kaygan parke taşları üstünde koşu yeniden başladı.

Mezarlık cehennemin dibinde, kale duvarlarının dışındaydı. Saint-Ouen Bulvarı'ndan indiler, bariyerden geçtiler ve sonunda mezarlığa vardılar. Dört tarafı yüksek beyaz duvarlarla çevrili geniş bir arsaydı burası. Üzerinde otlar bitmiş, kazılan topraklardan tümsekler oluş-

muştu, en geride ise göğü kara dallarıyla kirleten bir sıra cılız ağaç vardı.

Kafile yumuşak toprakta ağır ağır ilerliyordu. Şimdi yağmur yağıyordu; küçük şapelinden çıkmakta nazlanan yaşlı papazı sağanak altında beklediler. Charlot toplu mezarın arka taraflarında bir yerde yatacaktı. Tarlayı rüzgârdan devrilmiş haçlar, yağmurdan çürümüş çelenkler kaplamıştı, kenar mahallelerdeki açlık ve soğuğun yığdıkça yığdığı bu ceset kalabalığını kusan, çiğnenmiş, horlanmış bir sefalet ve yas tarlasıydı burası.

Bitmişti. Toprak atılıyordu, Charlot çukurun dibindeydi, anneyle baba içine gömüldükleri cıvık çamurda diz çökemeden çukurun başından ayrıldılar. Dışarıda hâlâ yağmur yağdığından, yardım bürosundan gelen on franktan elinde kalan üç frankla Morisseau, arkadaşlarıyla komşu kadınları bir şaraphanede bir şeyler içmeye davet etti. Masaya oturdular, iki litre şarap içtiler, bir parça keçi peyniri yediler. Sonra arkadaşları iki litre şarap daha ısmarladı. Topluluk Paris'e dönerken pek neşeliydi.

V

Jean-Louis Lacour yetmiş yaşındaydı. Issız bir bölgede yüz elli kişinin yaşadığı bir mezra olan la Courteille'de doğmuştu. Hayatında bir defa, on beş fersah uzaklıktaki Angers'e gitmişti; ama o kadar küçüktü ki hatırlamıyordu. Üç çocuğu olmuştu, Antoine ve Joseph adında iki oğul ve Catherine adında bir kız. Kızı evlenmişti; sonra kocası ölünce on iki yaşındaki oğlu Jacquinet'yle birlikte baba evine geri dönmüştü. Aile beş-altı dönümlük bir arazide yaşıyordu, ancak ekmek yiyebileceğiniz ve sizi çıplak dolaştırmayacak kadar bir toprak parçası. Bir bardak şarap içmek için canlarını dişlerine takıyorlardı.

La Courteille her yanı onu kapatıp saklayan ağaçlıklarla kaplı küçük bir vadinin dibindeydi. Kilisesi yoktu, cemaat çok fakirdi. Cormiers bölge papazı gelip ayin yapıyordu; yol tam tamına iki fersah tuttuğundan, ancak iki haftada bir gelebiliyordu. Yıkık dökük yirmi civarında ev anayol boyunca dağılmıştı. Kapıların önünde tavuklar gübreleri eşeliyordu. Bir yabancı geçmeyegörsün, kadınlar kafalarını uzatırken, güneşte debelenmekte olan çocuklar ürkmüş kaz sürülerinin arasından kaçışıyordu.

Jean-Louis hastalık nedir hiç bilmemişti. Bir meşe kadar uzun ve boğum boğumdu. Güneş onu kurutmuştu, derisini pişirmiş ve çatlatmıştı; o da ağaçların rengini,

sertliğini ve sakinliğini almıştı. Yaşlanınca dilsiz olmuştu adeta. Lüzumsuz bulduğu için artık konuşmuyordu. Sığırlara özgü o sakin güçle, uzun ve inatçı adımlarla yürüyordu.

Geçen yıl henüz oğullarından bile güçlü kuvvetliyken, zor işleri kendine ayırmıştı, onu tanıyor ve ondan korkuyormuş gibi görünen tarlasında sessizce çalışırdı. Ama iki ay önce bir gün, birdenbire uzuvları çatırdamıştı; ve devrilen bir ağaç gövdesi gibi, bir saban izinin üstünde enlemesine iki saat yatıp kalmıştı. Ertesi gün yeniden işe koyulmak istemişti; ancak kolları onu terk etmişti, artık toprak ona itaat etmiyordu. Oğulları başlarını sallamıştı. Kızı onu evde tutmaya çalışıyordu. İnatlaşınca, büyükbaba düşerse çocuk bağırsın diye yanına Jacquinet'yi katıyorlardı.

"Ne işin var burada tembel?" diye sordu Jean-Louis, peşinden ayrılmayan çocuğa. "Ben senin yaşındayken ekmek paramı kazanıyordum."

"Büyükbaba, ben size bakıyorum," diye cevap verdi çocuk.

Bu söz ihtiyarı sarstı. Başka bir şey demedi. Akşam yattı ve bir daha kalkamadı. Oğulları ve kızı ertesi gün tarlaya giderken, sesi sedası çıkmayan babalarını görmek için odasına girdiler. Onu yatağına uzanmış, gözleri açık, düşünceli bir halde buldular. Derisi o kadar kayış gibi ve kavruktu ki, hastalığının rengini bilmek mümkün değildi.

"Eee baba? İyi değil misin?"

Adam homurdandı, başıyla hayır dedi.

"Gelmiyorsun yani, sensiz mi gidiyoruz?"

Onsuz gitmelerini işaret etti. Hasat başlamıştı, her bir kol gücüne ihtiyaç vardı. Tek bir sabah ziyan edilecek olursa, ani bir fırtına bastırdığı takdirde saman demetlerini kapıp götürebilirdi. Jacquinet bile annesiyle dayılarının peşi sıra gidiyordu. Lacour Baba yalnız kalıyordu. Ak-

şam çocukları geri döndüğünde hâlâ bıraktıkları yerde, hâlâ o düşünceli edayla, gözleri açık, sırtüstü yatıyordu.

"Eee baba, daha iyi değil misin?"

Hayır, daha iyi değildi. Homurdanıyor, başını sallıyordu. İyi olması için ne yapmalıydılar? Catherine'in aklına otlarla şarap kaynatmak geldi; ama içecek çok kuvvetliydi, onu neredeyse öldürecekti. Joseph yarın bakarız, dedi ve herkes yatmaya gitti.

Ertesi gün hasada gitmeden önce, oğulları ve kızı bir an yatağın önünde ayakta durdular. İhtiyar kesinlikle hastaydı. Asla böyle sırtüstü yatıp kalmazdı o. Belki doktor getirseler iyi olurdu. Mesele şu ki ta Rougemont'a kadar gitmek lazımdı; altı fersah gidiş altı fersah dönüş, on iki ediyordu. Bütün bir günü kaybedeceklerdi. Çocuklarını dinleyen ihtiyar huzursuzlanmıştı ve kızmışa benziyordu. Doktora ihtiyacı yoktu onun, hiçbir işe yaradığı yoktu, üstelik pahalıya mal oluyordu.

"İstemiyor musunuz?" diye sordu Antoine. "O halde, gidip çalışalım mı biz?"

Elbette, gidip çalışsınlardı. Yanında kalmaları onu elbette rahatlatmayacaktı. Toprağın ondan daha fazla bakıma ihiyacı vardı. Üç gün boyunca çocuklar her sabah tarlaya gittiler, Jean-Louis yerinden kıpırdamıyordu, yapayalnızdı, susayınca bir ibrikten su içiyordu. Bir köşede yorgunluktan yığılıp ölüme terk edilen yılkı atları gibiydi. Altmış yıl çalışmıştı, madem yer işgal etmekten ve insanları rahatsız etmekten başka bir işe yaradığı yoktu, artık göçüp gidebilirdi.

Çocukları da öyle büyük bir üzüntü içinde değillerdi. Toprak onlara böyle şeyleri kanıksamayı öğretmişti; ihtiyarı alacağı için kızmayacak kadar yakınlardı toprağa. Sabah bir kontrol, akşam bir kontrol, daha fazlasını yapamazlardı. Eğer baba her şeye rağmen ayağa kalkarsa, bu onun bünyesinin ne kadar sağlam olduğunun kanıtı

olacaktı. Ölürse, bedenine ölüm girmiş demekti, ölüm bedene girince de hiçbir şeyin, hatta istavroz çıkarmaların da ilaçların da onu yerinden kıpırdatamayacağını herkes biliyordu. Oysa bir inek kendini tedavi edebilirdi.

Jean-Louis akşam bakışlarıyla çocuklarını hasat hakkında sorguladı. Onların balyaları saydığını, çalışmalarını kolaylaştıran güzel havalar yüzünden birbirlerini kutladıklarını duyunca gözlerinde bir sevinç belirdi. Bir kez daha doktor getirmekten bahsedildi ama ihtiyar küplere bindi ve inatlaşırlarsa onu daha çabuk öldüreceklerinden korktular. İhtiyar tarla bekçisi olan eski bir sınıf arkadaşını istedi bir tek. Nicolas Baba ondan büyüktü, çünkü Chandeleur Bayramı'nda yetmiş beş olmuştu. Bir kavak ağacı gibi de dimdik kalmıştı. Adam geldi ve ciddi bir edayla Jean-Louis'nin yanına oturdu. Artık konuşamayan Jean-Louis feri sönmüş gözleriyle ona baktı. Nicolas Baba da diyecek bir söz bulamadan ona baktı. Ve bu iki ihtiyar iki saat tek bir söz etmeden, kuşkusuz çok uzaklarda, çok eski günlerde kalanları hatırlayarak yüz yüze öylece durdular. O akşam hasattan dönen çocuklar Jean-Louis'yi sırtüstü uzanmış vaziyette ölmüş olarak buldular, kaskatıydı, gözlerini havaya dikmişti.

Evet, ihtiyar tek bir uzvunu oynatmadan ölmüştü. Son nefesini vermişti, geniş kırlarda bir soluk daha. Gizlenen ve kaderine boyun eğen hayvanlar gibi tek bir komşuyu bile rahatsız etmemiş, kendi başına ölüvermişti.

"Babam ölmüş," dedi Joseph diğerlerine seslenerek.

Antoine, Catherine, Jacquinet hep birden içeri girdiler.

"Baba ölmüş."

Bu onları şaşırtmadı. Jacquinet merakla başını uzattı, Catherine mendilini çıkardı, iki oğul esen samyeliyle birlikte, solgun ve ciddi yüzleriyle hiç konuşmadan yürüdüler. Yine de pek iyi dayanmıştı, sağlamdı yaşlı baba!

Bu düşünce çocukları avuttu, ailelerinin sağlam yapısıyla gurur duydular.

Gece babanın başında saat on bire kadar beklediler, sonra herkes uykuya yenik düştü; Jean-Louis ise hâlâ düşünüyormuş gibi görünen ifadesiz yüzüyle yapayalnız uyuyordu.

Joseph, bölge papazına haber vermek için sabah erkenden Cormiers'ye gitti. Bu arada hâlâ içeri alınacak balyalar olduğundan, Antoine ile Catherine cesedi Jacquinet'ye bırakarak yine tarlaya gittiler. Ufaklık hiç kımıldamayan ihtiyarla baş başa kalınca sıkıldı, arada bir yola çıkarak serçelere taş attı, iki komşu kadının önünde tezgâh açıp fularlarını sergileyen çerçiye baktı; sonra aklına büyükbabası gelince hemen içeri döndü, onun yerinden kımıldamadığına emin oldu ve tekrar dışarı çıkıp iki köpeğin kapışmasını seyretti.

Kapı açık kaldığı için tavuklar içeri girdi, sakin sakin gezindiler, gaga darbeleriyle toprak zemini eşelediler. Kırmızı bir horoz ayaklarının üstünde dikilip boynunu uzattı, varlığını kendine açıklayamadığı bu cesetten korkarak kor gibi gözlerini bir o yana bir bu yana oynattı; bu, ihtiyarın güneş doğduktan sonra yatakta kalmak gibi bir âdetinin olmadığını bilen ihtiyatlı ve keskin görüşlü bir horozdu kuşkusuz; sonunda o keskin borazan ötüşüyle ihtiyarın ölümünü çığırırken, tavuklar gıdaklayıp yerleri gagalayarak birer birer dışarı çıktı.

Cormiers bölge papazı ancak saat beşte gelebilecekti. Sabahtan beri arabacının çam kestiği ve çivi çaktığı duyuluyordu. Haberi duymayanlar, "Ah," dediler, "demek ölen Jean-Louis'ymiş." Zira la Courteille'in insanları bu sesleri iyi tanırdı.

Antoine ile Catherine geri döndüler, hasat sona ermişti; memnun olmadıklarını söyleyemezlerdi çünkü on yıldan beri hiç bu kadar güzel hasat kaldırmamışlardı.

Bütün aile papazı bekliyordu, beklerken bir şeylerle de meşgul oluyorlardı: Catherine çorbayı ateşe koydu, Joseph su çekti, Jacquinet mezar çukurunun kazılıp kazılmadığına baksın diye gönderildi. Nihayet saat altıda papaz geldi. Yanında çömezliğini yapan bir çocukla birlikte at arabasındaydılar. Lacour'ların kapısında indi, bir gazeteye sarılmış atkısıyla üstlüğünü çıkardı; giyinirken, "Acele edelim, saat yedide geri dönmem lazım," dedi.

Buna rağmen kimsenin acele ettiği yoktu. Ölüyü kara ağaçtan tabuta koyup taşımak için iki komşu çağırmak zorunda kaldılar... Nihayet yola çıkacakları sırada Jacquinet koşarak geldi ve bağırarak çukurun kazılmasının tamamlanmadığını ama yine de gidebileceklerini haber verdi.

Bunun üzerine papaz bir kitaptan Latince bir şeyler okuyarak önden yürüdü. Onu takip eden küçük çömezin elinde yamru yumru olmuş bakırdan eski bir *aspergillum* vardı. Köyün ortasına geldiklerinde, her on beş günde bir ayinlerin yapıldığı ambardan bir çocuk çıkıp elinde bir değneğin ucuna takılmış haçla birlikte alayın başına geçti. Aile ölünün arkasındaydı; köyün bütün insanları yavaş yavaş aileye katıldı, başta yok ayakta yok arsız bir çapulcu takımı yürüyüşü tamamladı.

Mezarlık la Courteille'in öteki ucundaydı. Bu yüzden iki komşu tam üç defa tabutu elinden bıraktı; alay durunca nefes nefese soludular; tekrar yola düzüldüler. Sert toprağın üstünde tahta pabuçların ilerleyişi duyuldu. Vardıklarında çukur gerçekten de kazılmamıştı; mezar kazıcısı hâlâ çukurun içindeydi, her kürek sallayışında düzenli olarak aşağıda gözden kaybolup tekrar beliriyordu.

Mezarlığın etrafı basit bir çitle çevriliydi. Dikenli sarmaşıklar bitmişti, eylül akşamları çocuklar gelip böğürtlenlerden yiyordu. Kırlığın ortasında bir bahçeydi burası. Daha geride iri mi iri frenküzümleri vardı; bir köşede bir

armut ağacı meşe gibi boy vermişti; ortadaki ıhlamurlu kısa yol gölge oluyor, ihtiyarlar gelip altında pipolarını tüttürüyorlardı. Güneş yakıyordu, çekirgeler ürktü, titreşen sıcakta altın sinekler vızıldadı. Sessizlik yaşamla kaynıyor, bu verimli toprağın özsuyu gelinciklerin kızıl kanıyla birlikte akıyordu.

Tabutu çukurun kenarına bıraktılar. Haçı taşıyan çocuk onu tabutun ayakucuna dikti, bu arada papaz da başucunda kitabından Latince bir şeyler okuyordu. Ama hazır bulunanlar daha çok mezar kazıcının işiyle ilgiliydiler. Çukurun etrafına dizilmiş, gözleriyle küreği takip ediyorlardı; arkalarına döndüklerinde, papaz iki çocukla birlikte gitmişti bile; geride bir tek sabırla bekleyen aile kalmıştı.

Çukur nihayet kazıldı.

"Çukur yeterince derin, haydi koyalım içine," diye bağırdı tabutu taşıyan köylülerden biri.

Herkes tabutun çukura indirilmesine yardım etti. Lacour Baba bu çukurda rahat edecekti. Toprağı tanıyor, toprak da onu tanıyordu. Çok iyi anlaşacaklardı. Toprak ona bu randevuyu vereli neredeyse altmış yıl olmuştu; ihtiyarın ilk kazma darbesiyle onu yardığı gün.

Şefkat artık burada bitmeliydi, toprak onu almalı ve saklamalıydı. Ne güzel bir istirahattı bu! Duyacağı tek ses ot saplarını ezen kuşların hafif ayakları olacaktı. Başının üstünde kimse yürümeyecek, rahatsız edilmeden yıllarca evinde kalacaktı. Bu günlük güneşlik bir ölüm, kırların dinginliğinde sonsuz bir uykuydu.

Çocuklar yaklaştı. Catherine, Antoine, Joseph bir avuç toprak alıp ihtiyarın üstüne serptiler. Gelincik toplayan Jacquinet de buketini mezarın üzerine attı. Sonra aile evlerine dönüp çorbalarını içti, hayvanlar otlaklardan döndü, güneş battı. Sıcak bir gece bütün köyü uyuttu.

Ölüm gerçek, ölüm döşeği tabu, cenaze ortak, yas bireysel... Peki ölüm herkesi eşitler mi?

Romanlarından tanıdığımız Émile Zola'dan toplumsal ve ekonomik koşulların ölümü nasıl şekillendirdiğini gözler önüne seren çarpıcı beş öykü. Aristokrat, burjuva, esnaf, köylü ve işçi ailelerinin bu süreci nasıl yaşadıklarını olanca sadeliğiyle ve toplumsal çerçeveden kopmadan sergileyen beş tablo.

#kısaklasikler #fransızklasikleri #aile #ölüm #cenaze #tabu #yas

İllüstratör: Tuğçe Barka

can

8,5 TL

canyayınları.com | f | canyayınları

öykü

ISBN 978-975-07-4107-4

9 789750 741074